

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Φύλλο εργασίας – 1^η διδακτική ώρα:

Ενότητα Γ ' Το προσφυγικό πρόβλημα στην Ελλάδα (1821- 1930).

1.Ο διωγμός του 1914 (ο πρώτος διωγμός).

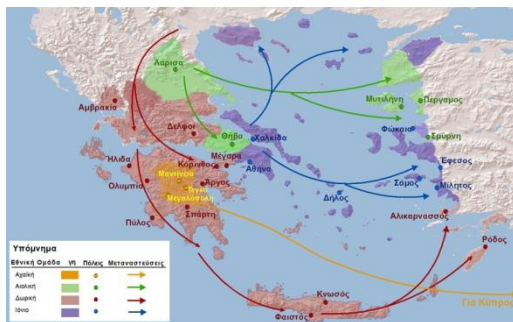
1 . Με βάση τον τίτλο της διδασκόμενης ενότητας να διατυπώσετε και να καταγράψετε τα ερωτήματα, που σας δημιουργούνται ως προς τη μελέτη της.

.....

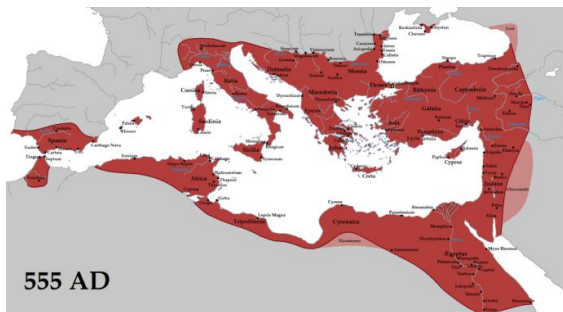
.....

.....

Οι χάρτες:

Α ' ελληνικός αποικισμός.

Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Λήξη του Β ' Βαλκανικού Πολέμου.

2. Αφού μελετήσετε τους χάρτες να ερμηνεύσετε το επίθετο «μακραίωνη», με βάση το οποίο το σχολικό εγχειρίδιο χαρακτηρίζει την παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή της Μικράς Ασίας.

.....
.....
.....

1^η ΠΗΓΗ:

Ο Ανατολικός Ελληνισμός.

Οι Ρωμαίοι πληθυσμοί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποτελούνταν από συγκεντρώσεις στη Θράκη, τη Βιθυνία, στις ακτές του Αιγαίου (Αιολία και Ιωνία), στη νοτιοδυτική Μικρά στην Ανατολική Ασία, στην κεντρική Μικρά Ασία (Λυκαονία και Καππαδοκία) και στην εκτεταμένη περιοχή του Πόντου. Διάσπαρτες κοινότητες Ελλήνων υπήρχαν σε όλη την έκταση της Μικράς Ασίας.

Ο Ανατολικός Ελληνισμός αποτελούσε σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με υψηλή μορφωτική και οικονομική στάθμη. Σε ορισμένες περιοχές της Ανατολικής Θράκης, στην Κωνσταντινούπολη, στη Δυτική Μικρά Ασία και τον Πόντο οι Έλληνες συχνά κυριαρχούσαν.

Οι ελληνικές κοινότητες ελέγχουν, πριν το 1922, το 50% του κεφαλαίου του στη βιομηχανία της Αυτοκρατορίας, το 60% των θέσεων εργασίας στους μεταποιητικούς κλάδους. Κυριαρχούν απόλυτα στο εισαγωγικό και το εξαγωγικό εμπόριο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε, ότι το 1914 το 46% από τους ιδιοκτήτες τραπεζών και τραπεζίτες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν Ρωμηοί. Την ίδια χρονιά από τις 6.507 βιομηχανίες και βιοτεχνίες της Αυτοκρατορίας το 49% ανήκε σε Ρωμηούς και μόλις το 12% σε Τούρκους. Το 1914 πάλι, Έλληνες ήταν το 52% των γιατρών, το 49% των φαρμακοποιών, το 52% των αρχιτεκτόνων, το 37% των μηχανικών και το 29% των δικηγόρων της Αυτοκρατορίας. Οι Ρωμηοί μαθητές αντιπροσωπεύουν σε απόλυτους αριθμούς το διπλάσιο σχεδόν των Μουσουλμάνων μαθητών σε όλη την Αυτοκρατορία. Η ελληνική γλώσσα είχε γίνει η γλώσσα των εμπορών και της καλής κοινωνίας, σε βαθμό που σημαντικό ποσοστό Ρωμηών αγνοούσε την τουρκική.

Μικρασιατικά χρονικά, τομ. 1(1938), σελ.92

2^η ΠΗΓΗ:

Ο ελληνισμός του Πόντου στις αρχές του 20ού αιώνα

Ο ποντιακός ελληνισμός [...], παρόλο που δε διατηρούσε άμεση επαφή με την Ελλάδα, είχε διασώσει [...] ένα ιδίωμα της ελληνικής [...]. Η επικοινωνία με την Κωνσταντινούπολη και τη νότια Ρωσία και το ζωηρό εμπόριο της Τραπεζούντας και των άλλων λιμανιών της Μαύρης θάλασσας εξηγούν το σχετικά υψηλό πολιτιστικό επίπεδο και την ανεπτυγμένη συνείδηση της ελληνικότητας των χριστιανών των παραλίων του αποκομμένου Πόντου.

Ε. Κατσιαδάκη-Γαρδίκια, «Μικρά Ασία», Ιστορία του ελληνικού έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΔ', σ. 368.

3. Ποια είναι τα στοιχεία για τη ζωή και την οικονομική δράση των Ελλήνων στην Ανατολή με βάση τις ιστορικές πηγές;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3^η ΠΗΓΗ:

Στη στροφή του 19ου προς τον 20ό αιώνα, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ κυβερνούσε απολυταρχικά την Οθωμανική αυτοκρατορία και αντιστρατευόταν κάθε φιλελεύθερη κίνηση. Το 1891, ιδρύθηκε στη Γενεύη η μυστική οργάνωση «Ένωση - Πρόοδος» που έβαλε σκοπό να εκσυγχρονίσει το κράτος, να πετύχει τον φιλελεύθερο μετασχηματισμό του και να το εδραιώσει τα εδάφη που κατείχε. Τα μέλη της έμειναν στην ιστορία με το όνομα «Νεότουρκοι». Αρχές του 20ού αιώνα, η έδρα της οργάνωσης μεταφέρθηκε στη Θεσσαλονίκη (1906), όπου υπήρχαν εβραίοι αλλά και μέλη τεκτονικών στοών πρόθυμοι να τη χρηματοδοτήσουν. Με την έντεχνη προπαγάνδα της και με τον προσηλυτισμό των πιο ικανών από τους αξιωματικούς του στρατού η «Ένωση - Πρόοδος» γρήγορα έγινε πανίσχυρη. Οι μυστικές υπηρεσίες του σουλτάνου τον είχαν έγκαιρα προειδοποιήσει για τη δράση των συνωμοτών αλλά δεν υπήρχε τρόπος να ανακοπεί η φορά των πραγμάτων.

Στις 10 Ιουλίου του 1908, ο ηγέτης των Νεότουρκων, Εμβέρ μπέης, κήρυξε την επανάσταση που στόχο είχε την επαναφορά του καταργημένου συντάγματος του 1876 και την «οθωμανική ισότητα», την ισοπολιτεία για όλους ανεξάρτητα από γένος και θρησκεία. Δύο σώματα στρατού ετοιμάστηκαν να βαδίσουν εναντίον της Κωνσταντινούπολης κάτω από την ηγεσία του. Ακολούθησε η αναθεώρηση του Συντάγματος, ύστερα από την απαίτηση των μελών της επιτροπής «Ένωση και Πρόοδος» και πάντα υπό την απειλή του ισχυρού στρατού του Εμβέρ και η μετατροπή του σουλτάνου σε απλό σύμβολο εξουσίας και η μεταβίβαση της εξουσίας στους Νεότουρκους.

Ahmad F. The young Turks. The Committee of Union and Progress in Turkish Politics. 1908- 1914. Oxford.

4^η ΠΗΓΗ:

Πολλοί πίστεψαν, ότι το νέο καθεστώς θα έφερνε ισότητα για όλους. Όμως γρήγορα φάνηκε πως οι Νεότουρκοι ήταν πολύ επιφυλακτικοί απέναντι στους Χριστιανικούς πληθυσμούς. Παρά τις όποιες Συνταγματικές διακηρύξεις, που κατά καιρούς επαναλάμβαναν, μοναδικός τους στόχος παρέμενε η παραπλάνηση του χριστιανικού στοιχείου στο εσωτερικό της χώρας και η εξασφάλιση ελεύθερου πεδίου δράσης, στοιχεία απαραίτητα για την άμεση ομογενοποίηση των υπηκόων της αυτοκρατορίας και τη δημογραφική αλλαγή της περιοχής.

Landu. J: Παντουρκισμός: Το Δόγμα του τουρκικού επεκτατισμού. Αθήνα, 1986.

5^η ΠΗΓΗ:

Εκτός από την άνοδο του τουρκικού εθνικισμού, που υπήρξε ο κύριος παράγων, στη δίωξη του ελληνικού στοιχείου συνετέλεσαν και οικονομικοί λόγοι. Οι Έλληνες, με τη συγκέντρωση του εμπορίου και της βιομηχανίας στα χέρια τους, ήταν φυσικό να αποτελούν εμπόδιο στην επιδίωξη της Γερμανίας να ολοκληρώσει την οικονομική της διεξόδου στην υπανάπτυκτη Τουρκία.

I.E.E., τόμ. ΙΕ', σ. 99

5. Να μελετήσετε τις πηγές και να αναφέρετε τα στοιχεία αλλαγής, που συνέβησαν στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Οι πίνακες:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1:

	Πατριαρχική απογραφή 1910-1912	Τουρκική απογραφή 1914
Ανατολική Θράκη	290.690	224.459
Κωνσταντινούπολη	318.605	250.546
Μικρά Ασία	1.459.107	1.281.234
Σύνολο Ελλήνων	2.068.402	1.756.239

Συνεξέταση με ΠΙΝΑΚΑ 2:

ΣΜΥΡΝΗ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ	ΕΛΛΗΝΕΣ – ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ	ΟΘΩΜΑΝΟΙ- ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ
----------	----------------------	---------------------------

.....
.....
.....
.....
.....

Φύλλο εργασίας – 2^η διδακτική ώρα:

Ενότητα Γ' Το προσφυγικό πρόβλημα στην Ελλάδα (1821- 1930).

1.Ο διωγμός του 1914 (ο πρώτος διωγμός).

Το ιστορικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντίθετες οπτικές, που παρουσιάζουν οι ιστορικές πηγές για την Γενοκτονία των Αρμενίων και των Ποντίων;

Α' Ομάδα – Η τουρκική πλευρά:

6^η ΠΗΓΗ:

Οι ίδιοι οι Αρμένιοι και πολλοί άλλοι στη Δύση χρησιμοποιούν τον γνωστό όρο από G: genocide – γενοκτονία. Οι περισσότεροι Τούρκοι σε αντίθεση με αυτό χρησιμοποιούν τον όρο "techir" δηλαδή απέλαση. Ο ορθότερος όρος θα ήταν ενδεχομένως η «εθνοκάθαρση». Η διαφορά ανάμεσα στην εθνοκάθαρση και την γενοκτονία είναι ότι ο πρώτος όρος αφορά τον καθαρισμό μιας γεωγραφικής περιοχής από μία ομάδα ανθρώπων ενώ ο δεύτερος την εξολόθρευση αυτών των ανθρώπων. Στη δύση πολλές φορές μιλάνε για δίωξη των Χριστιανών Αρμενίων από τους Μουσουλμάνους Τούρκους. Ξεχνούν ο άνθρωποι αυτοί ωστόσο πως πριν από το έτος 1915 οι ίδιοι Μουσουλμάνοι Τούρκοι και οι ίδιοι Χριστιανοί Αρμένιοι συνυπήρχαν για αιώνες υπό την ηγεσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [...] Οι Αρμένιοι, οι Έλληνες και οι Εβραίοι είχαν δικαιώματα στο ισλαμικό κράτος και για το λόγο αυτό έζησαν και άνθισαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για αιώνες με μεγάλη αυτονομία. Τον 19^ο αιώνα τα πράγματα άρχισαν σταδιακά να αλλάζουν.

Η Γαλλική επανάσταση δημιούργησε έντονα ένα πνεύμα εθνικισμού, το οποίο άρχισε να επηρεάζει τα χριστιανικά έθνη, που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως ήταν οι Έλληνες, οι Σέρβοι και οι Βούλγαροι. Η επανάσταση των λαών αυτών είχε ως αποτέλεσμα την εθνοκάθαρση, της οποίας θύματα ήταν οι Μουσουλμάνοι Τούρκοι. Ο αντίκτυπος αυτής της κατάστασης οδήγησε τους Τούρκους, οι οποίοι και προσπάθησαν να κρατήσουν ενωμένη την αυτοκρατορία τους, να αναπτύξουν τελικά τον δικό τους εθνικισμό με αποκορύφωμα την δημιουργία της επιτροπής Ένωση και Πρόοδος (CUP). Όταν εισήλθαν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τον Οκτώβριο του 1914 οι Τούρκοι αντιμετώπισαν την ρωσική επίθεση στην Ανατολή και διαπίστωσαν ότι Αρμένιοι εθνικιστές είχαν εγκαταστήσει παραστρατιωτικές μονάδες για α στηρίζουν τον εχθρό. Το στοιχείο αυτό αποτέλεσε τη βάση για την απόφαση της CUP για την απέλαση των Αρμενίων. Η εθνοκάθαρση επομένως των Αρμενίων δεν έγινε λόγω της διαφορετικής θρησκείας αλλά εξαιτίας μίας νέας σύγχρονης ιδεολογίας του εθνικισμό.

Mustafa Akyol, "What was behind the ethnic cleansing of Armenians".

7^η ΠΗΓΗ:

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία κυβέρνησε σε όλη την Ανατολία, σε σημαντικά μέρη της Ευρώπης, της Βορείου Αφρικής, του Καυκάσου και της Μέσης Ανατολής για πάνω από 700 χρόνια. Ένας αιώνας συνεχώς αυξανόμενης σύγκρουσης, που άρχισε το 1820 και κορυφώθηκε με την ίδρυση της Δημοκρατίας της Τουρκίας το 1923 χαρακτήρισε την αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η οθωμανική Αυτοκρατορία συμμετείχε σε όχι λιγότερους από 12 σημαντικούς πολέμους. Η αυτοκρατορία συρρικνώθηκε εξαιτίας μίας επίθεσης εξωτερικών εισβολέων και εξαιτίας εσωτερικών κινήσεων εθνικής ανεξαρτησίας. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να κατανοηθεί η κατάσταση με τους Αρμένιους.

Ωστόσο οι Αρμένιοι προσπάθησαν να αποκρύψουν και να απομονώσουν την ιστορία από τις περίπλοκες συνθήκες, στις οποίες είχαν εμπλακεί οι πρόγονοί τους. Για να είναι πραγματική η γενοκτονία πρέπει να υπάρχει πρόθεση καταστροφής μερικώς ή γενικώς για την αναφερόμενη ομάδα πληθυσμού. Αυτή η βασική περιγραφική διάκριση βοηθά στην διαφοροποίηση μεταξύ της γενοκτονίας και άλλων μορφών ανθρωποκτονίας, οι οποίες είναι συνέπεια διαφορετικών κινήτρων όπως είναι τα αίτια πολέμων και εξεγέρσεων. Η ανθρωποκτονία καθίσταται γενοκτονία όταν η λανθάνουσα ή φαινομενική πρόθεση φυσικής καταστροφής απευθύνεται σε μέλη οποιασδήποτε από τις διαφορετικές εθνικές, φυλετικές ή θρησκευτικές ομάδες απλώς και μόνο επειδή είναι μέλη αυτών. Όπως τόνισε και ο Sartre πρέπει κανείς να μελετά αντικειμενικά τα γεγονότα για να αποδείξει εάν υπάρχει αυτή η πρόθεση. Σε κάθε άλλη περίπτωση η απλή παράθεση αριθμών δεν έχει κανένα νόημα εάν δεν σχετίζεται με την ένδειξη μίας ανάλογης πρόθεσης. Οι Αρμένιοι, οι οποίοι προσπαθούν να πείσουν για αυτή την δίωξη επιλέγουν προσεκτικά τα αποδεικτικά στοιχεία, παραλείποντας τα στοιχεία, που τείνουν να απαλλάξουν αυτούς, που θεωρούνται ένοχοι. Η απεικόνιση αυτή είναι μονόπλευρη.

Soysal Mumtaz, 1985. "The Orly Trial, 19 February – 2 March 1985. Statement and Evidence Presented at the Trial". Ankara University, Faculty of Political Sciences.

8^η ΠΗΓΗ:

Η Τουρκία αρνείται τη Γενοκτονία προβάλλοντας το επιχείρημα πως η σύγχρονη Δημοκρατία της Τουρκίας δεν μπορεί να κατηγορείται και να ενοχοποιείται για πράγματα, που συνέβησαν κατά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [...] Η σύγχρονη ιστοριογραφία της Τουρκίας αναφέρεται στην απόφαση για απομάκρυνση των Αρμενίων, ως απόφαση, που πάρθηκε σε στιγμή κρίσης από τα μέλη της Επιτροπής Ένωση και Πρόοδος (CUP) στην αρχή του εθνικιστικού κινήματος. Το εθνικιστικό αυτό κίνημα «έσπασε» μαζί με το εσφαλμένο και ηττημένο παρελθόν της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη συνέχεια έθεσε τις νέες βάσεις του στο ριζοσπαστικό κίνημα, το οποίο ξεκίνησε ο Μουσταφά Κεμάλ, κερδίζοντας έτσι τον τίτλο «Ataturk» δηλαδή πατέρας των Τούρκων. Η Σύγχρονη Δημοκρατία της Τουρκίας ιδρύθηκε υπό αυτές τις νέες βάσεις το 1923 και τα μέλη της δεν επιθυμούσαν πια καμία κληρονομιά, που να συνδέεται με την CUP και με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

For an overview of the Istanbul, Yozgat, and Trabizon trials see V.N. Dadrian, *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus* (2004), at 317–336.

1. Ποιοι είναι οι συντάκτες των ιστορικών πηγών που μελετήσατε;

.....
.....
.....

2. Ποια επιχειρήματα προβάλλει η τουρκική πλευρά αναφορικά με την διάπραξη των γεγονότων, που ακολούθησαν μετά τον πρώτο διωγμό του 1914; Υποστηρίζουν άρνηση ή αποδοχή της Γενοκτονίας;

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Β 'Ομάδα- Η πλευρά των χριστιανικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας:

9^η ΠΗΓΗ:

Η σχετικά μακρά περίοδος μετάβασης από την πολυεθνική Οθωμανική Αυτοκρατορία στο τουρκικό εθνοκράτος (1908 – 1923) χαρακτηρίζεται από σειρά γεγονότων και διαδικασιών των οποίων βασικός και τελικός στόχος υπήρξε η δημιουργία ενός αμιγώς μουσουλμανικού τουρκικού κράτους, χωρίς τις εθνικές, φυλετικές και θρησκευτικές μειονότητες της οθωμανικής εποχής. Η σημαντικότερη των μεταβατικών διαδικασιών υπήρξε η σκόπιμη και προσχεδιασμένη αφομοίωση, κατόπιν, εξόντωση των αυτοχθόνων χριστιανικών λαών.

Ως τρόπος μετάβασης σε ένα οθωμανικό κράτος επελέγη ο εξοθωμανισμός δηλαδή ο εξισλαμισμός και ο εκτουρκισμός των αυτόχθονων χριστιανικών λαών. [...] Μετά τη λήξη του Α ' Παγκοσμίου Πολέμου και την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η διαδικασία του εξοθωμανισμού ξεκίνησε βιαιότερα κυρίως στην Ανατολική Θράκη και στην ευρύτερη Μικρά Ασία. Σε αυτή τη διαδικασία επέδρασαν διάφορες βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις και παραδόσεις όπως α) πολιτικό – θρησκευτικές προκαταλήψεις περί ανωτερότητας του Ισλάμ έναντι των λοιπών θρησκειών και περί κυρίαρχου μιλέτ έναντι υπόδουλων μιλέτ ή ραγιαδών, δηλαδή των πιστών έναντι των «απίστων», β) κοινωνικό – φυλετικές πεποιθήσεις όπως ο τουρκικός κοινωνικός δαρβινισμός, δηλαδή η πεποιθήση για ανωτερότητα του τουρκικού φύλου έναντι των λοιπών και συνεπαγόμενα το κυρίαρχο έθνος – φυλή έναντι των λοιπών εθνών/ φυλών της περιοχής, αλλά και γ) μακραίωνες οθωμανικές παραδόσεις όπως ο μουσουλμανικός «ιερός» πόλεμος κατά των

«απίστων» (Κυρίως Χριστιανών) και η στρατιωτικού τύπου επίλυση των διαφόρων εθνοτικών «προβλημάτων», «εξεγέρσεων» ή «διεκδικήσεων» κυρίως μέσω τιμωρητικών σφαγών αλλά και μέσω εκτοπίσεων ή αλλιώς «πληθυσμιακών μετακινήσεων και επαναγκαταστάσεων» με προφανή αλλότριο σκοπό. Ταυτόχρονα με τα ανωτέρω υπήρξαν και κοινωνικοί λόγοι και φόβοι, που συνέβαλαν σε αυτές τις διαδικασίες όπως η πολιτισμική, κοινωνική και οικονομική άνοδος των Χριστιανών κατά την περίοδο του Τανζιμάτ (1839 – 1876).

Tessa Hofmann & Matthias Bjornuld & Vasileios Maeichanetsidis 2011 “ The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State.

10^η ΠΗΓΗ:

Το έτος 1915 ήταν έτος συνεχόμενων στρατιωτικών ηττών για τους Τούρκους από τους Ρώσους. Καθώς το οθωμανικό κράτος συρρικνωνόταν από τους πολέμους, κύματα Μουσουλμάνων προσφύγων εγκατέλειπαν τα χριστιανικά κράτη των Βαλκανίων και έφταναν στα εδάφη της Αυτοκρατορίας. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε να αντιμετωπίσει πάνω από ένα εκατομμύριο Μουσουλμάνους πρόσφυγες, να τους εγκαταστήσει και να τους προσφέρει φαγητό. Οι Νεότουρκοι και η ηγεσία τους θεώρησαν τότε πως το υπάρχον επίσημο καθεστώς, δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση η Αυτοκρατορία, βρισκόταν σε κατάσταση κινδύνου. Αναζητώντας έναν αποδιοπομπαίο τράγο οι Νεότουρκοι και η ηγεσία τους αντέδρασαν γρήγορα και δυναμικά. Ξεκίνησαν την εφαρμογή εμπιστευτικών σχεδίων, τα οποία είχαν συζητηθεί και οργανωθεί σε μυστικές συναντήσεις των Νεότουρκων αρκετούς μήνες νωρίτερα.

Τα σχέδια καθοδηγήθηκαν από τον Υπουργό Εσωτερικών *Mehmet Talaat*, τον Υπουργό Στρατιωτικών *Ismail Enver* και τον Υπουργό Ναυτικού *Ahmed Djemal* και είχαν εθνικιστικό χαρακτήρα ενώ αποσκοπούσαν συγχρόνως στην αλλαγή του παρόντος γεωγραφικού και δημογραφικού τοπίου. Τα σχέδια περιελάμβαναν αναγκαστική μετατόπιση και εκμηδένιση των Χριστιανών Αρμενίων καθώς και των Ασσύριων και των Ελλήνων ενώ προέβλεπε ακόμη την εγκατάσταση Μουσουλμάνων προσφύγων από τα Βαλκάνια στις περιοχές, που κατοικούσαν ήδη από τους χριστιανικούς πληθυσμούς.

Συγχρόνως η γερμανική επιρροή και παρουσία μεγάλωνε στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας μετά την υπογραφή μυστικών συμφωνιών ανάμεσα στις δύο χώρες τον Αύγουστο του 1914. Ένα σημαντικό συστατικό του στρατιωτικού γερμανικού καθεστώτος τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν ο «ολικός πόλεμος», στον οποίο ακόμη και ο άμαχος πληθυσμός θεωρείται στόχος για να διασφαλιστεί η καθολική νίκη στην επικράτηση. Η απομάκρυνση εθνικών μειονοτήτων όπως οι Αρμένιοι στα ρωσικά σύνορα θεωρήθηκε απαραίτητη για να διασφαλιστεί η ασφάλεια των οθωμανικών στρατευμάτων. Η λογική της «στρατιωτικής αναγκαιότητας» έγινε στο μυαλό των Νεότουρκων δικτατορία μετατράπηκε ταυτόχρονα και ως αιτία και ως αιτιολόγηση της μαζικής δολοφονίας, που ακολούθησε.

Bartrop. P & Leonard. S. Modern Genocide, the definitive resource and document collection. 2014 ABC – CLIO.

11^η ΠΗΓΗ:

Λόγω της έντασης της τουρκικής άρνησης η τεκμηρίωση που χρησιμοποιείται ως απόδειξη δεν μπορεί να είναι συνηθισμένη. Πρέπει να έχει εξαιρετική δύναμη. Πρέπει να έχει έναν χαρακτήρα, που να αποκλείει τη δυνατότητα άρνησης και ως εκ τούτου στον ορισμό που δίνω αποκαλώ αυτό το είδος της τεκμηρίωσης «Ενισχυτικά στοιχεία απόδειξης». Ενισχυτικά στοιχεία απόδειξης είναι αυτά που απαιτούνται και για την τεκμηρίωση της Γενοκτονίας των Αρμενίων, που δεν είναι δηλαδή απλά, συνηθισμένα γραπτά κείμενα μαρτυρίας αλλά αδιάσειστα. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να είναι αναλυτικά, αναμφισβήτητα και το πιο σημαντικό να είναι επαληθεύσιμα. Στην ανεύρεση αυτών των ενισχυτικών αποδείξεων οδήγησε ένα παράδοξο, που χρειάζεται εξήγηση. Οι Τούρκοι επιμένουν στην άρνηση της Γενοκτονίας εδώ και εννέα δεκαετίες. Πως είναι δυνατόν λοιπόν να υφίσταται η άρνηση αυτή από την ολότητα του πληθυσμού αλλά να υπάρχουν κρατικά έγγραφα, τα οποία και αντιβαίνουν την άρνηση; [...].

Μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1918, οι Συμμαχικές Δυνάμεις σκόπευαν να μπουν στην Κωνσταντινούπολη με σκοπό να τιμωρήσουν του υπεύθυνους για την Γενοκτονία. Τότε συνέβησαν τα εξής: ένα νέο πολιτειακό όργανο της Τουρκίας, η Σύγκλητος, εννέα μέρες πριν την επίσημη έναρξή της, συνεδριάζει με σκοπό να συζητηθεί το ζήτημα περί της Γενοκτονίας. Ο εκλεγμένος πρόεδρος της Συγκλήτου, ο Ahmed Rıza, μέλος των Νεότουρκων, ο οποίος ήταν απογοητευμένος με την τακτική των Ταλατ και Ενβερ και απομακρύνθηκε από αυτούς, στον λόγο, που εκφώνησε και καταγράφηκε στα επίσημα κρατικά αρχεία, παραδέχτηκε πως οι Τούρκοι σκότωσαν άγρια τους Αρμένιους, χρησιμοποιώντας μάλιστα την τουρκική λέξη “vahshiane” που υποδηλώνει τη βιαιότητα και την αγριότητα. Συνέχισε μάλιστα το λόγο του επισημαίνοντας πως και οι Αρμένιοι σκότωσαν κάποιους Τούρκους όμως υπάρχουν στοιχεία που διαφοροποιούν αυτό το γεγονός με τη μαζική δολοφονία των Αρμενίων. Το πρώτο στοιχείο είναι πως οι Τούρκοι σκοτώθηκαν κατά την έναρξη του φαινομένου της δολοφονίας των Αρμενίων, ως ανταπόδοση των θανάτων. Το δεύτερο είναι πως αυτά τα εγκλήματα σε βάρος των Τούρκων διαπράχθηκαν από μεμονωμένα άτομα των Αρμενίων. Στην αντίθετη περίπτωση, η δολοφονία των Αρμενίων σχεδιάστηκε ως ολικός αφανισμός.

Dadrian V. N. *The history of the Armenian Genocide: ethnic conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus.* Daperbaut. 2003.

3. Ποιοι είναι οι συντάκτες των ιστορικών πηγών που μελετήσατε;

.....
.....
.....

4. Ποια επιχειρήματα προβάλλουν οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για τα γεγονότα, που διαπράχθηκαν μετά τη λήξη του πρώτου διωγμού το 1914; Υποστηρίζουν άρνηση ή αποδοχή της Γενοκτονίας;

.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

4. Η Γενοκτονία των Αρμενίων και των Ποντίων αποτελεί το μοναδικό ιστορικό γεγονός, που είναι δυνατόν να παρουσιάσει αντίθετες οπτικές κατά τη βαθύτερη μελέτη του; Να διατυπώσετε τις υποθέσεις σας.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Το ιστορικό ερώτημα:

Το ιστορικό γεγονός της Γενοκτονίας Αρμενίων και Ποντίων συνδέεται και επηρεάζει πτυχές του σύγχρονου παρόντος;

Α΄ Ομάδα – Η τουρκική πλευρά:

12^η ΠΗΓΗ:

Από όλες τις κυβερνήσεις από το 1915 έως και σήμερα, οι πυλώνες δράσης για την ενημέρωση των πολιτών γύρω από τα γεγονότα της Γενοκτονίας κινούνται γύρω από την εκπαιδευτική κοινότητα και την κοινωνική δράση των πολιτών.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα:

Στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση:

Οι πληροφορίες, που δίνονται σε μαθητές μέσα από τα Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια της Τουρκίας κάνουν λόγο για Έλληνες και Αρμένιους οι οποίοι δημιούργησαν «επιβλαβείς οργανώσεις κατά τη διάρκεια του τουρκικού πολέμου ανεξαρτησίας. Οι επιβλαβείς οργανώσεις διακρίθηκαν σε δύο κατηγορίες: αυτές που ιδρύθηκαν από μειονότητες και αυτές που ιδρύθηκαν από μη εθνικόφρονες Τούρκους. Οι επιβλαβείς οργανώσεις από μειονότητες ιδρύθηκαν από Έλληνες και Αρμένιους στην Ανατολία, έλαβαν υποστήριξη από συμμάχους και σκόπευαν να δημιουργήσουν τα δικά τους ανεξάρτητα κράτη στην Ανατολή. Οι τρεις ελληνικές επιβλαβείς οργανώσεις ήταν: 1) Η οργάνωση «Μαύρη Μοίρα», 2) Η Φιλική Εταιρεία και 3) η οργάνωση «Πόντος». Οι επιβλαβείς

αρμενικές οργανώσεις ήταν: 1) η Hentchak και 2) η Dashnak». Σύμφωνα με την τουρκική ιστοριογραφία, αυτές οι οργανώσεις από κοινού με «προδότες», «ταραχοποιούς», «έκνομους» και «δολοφονικούς» Έλληνες και Αρμενίους, αποτέλεσαν τους λόγους, που οι Τούρκοι αναγκάστηκαν να υπερασπιστούν εαυτούς.

Συνέχεια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση:

Η Γενοκτονία των Ελλήνων και Αρμενίων είναι ένα θέμα το οποίο οι Τούρκοι πανεπιστημιακοί έχουν σχολαστικά παραμελήσει να μελετήσουν. Οι πανεπιστημιακοί αναφέρονται μονίμως στη Γενοκτονία ως « η λεγόμενη Γενοκτονία» ή «το γενοκτονικό ψέμα». Ο ιστορικός Γιουκτσελ Κιουτσουκέρ υποστήριξε σε άρθρο και σε διάλεξή του στο Πανεπιστήμιο ότι: «Οι ισχυρισμοί περί Αρμενικής Γενοκτονίας εμπνέουν και τους ισχυρισμούς περί Ποντιακής Γενοκτονίας που η Ελλάδα και η ελληνική διασπορά προωθούν μέσω διαμέσου μιας εντατικής προπαγάνδας σε όλο τον κόσμο. Καταβάλλεται προσπάθεια η Τουρκία να τεθεί σε δύσκολη θέση στη διεθνή φόρα, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, τα Ηνωμένα Έθνη, τα κοινοβούλια και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί. Η Ελλάδα προσπαθεί να χειραγωγήσει το διεθνές περιβάλλον αφενός, να ενώσει την κοινή γνώμη γύρω από το ποντιακό ζήτημα αφετέρου. Παρά την επιθετική και προκλητική στάση της Ελλάδας, η Τουρκία παραμένει παθητική επί του θέματος».

Bulut. U. Armenian genocide: Kurdish leaders set moral example to Turkey by facing their crimes. International Business Time, 2015

13^η ΠΗΓΗ:

Στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης:

Η θέσπιση του άρθρου 301, που αποτελεί τροποποίηση του παλαιότερου άρθρου 159, το οποίο με τη σειρά του δημιουργήθηκε το 1926, ισχύει από το 2005. Ο νόμος μετατρέπει σε ομοσπονδιακό έγκλημα την αναφορά και μόνο στη μη αναγνώριση της Γενοκτονίας, σε οποιοδήποτε μέσο ενημέρωσης με οποιονδήποτε τρόπο, γιατί θεωρούνται ως προσβολή κατά του τουρκικού έθνους και των θεσμών του κράτους και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης έως και τρία χρόνια.

Bulut. U. Armenian genocide: Kurdish leaders set moral example to Turkey by facing their crimes. International Business Time, 2015

5. Ποια είναι η στάση της σύγχρονης κρατικής τουρκικής κυβέρνησης για το ιστορικό γεγονός της Γενοκτονίας στο παρόν με βάση τη μελέτη των ιστορικών πηγών;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
6. Μπορείτε να διατυπώσετε τις υποθέσεις σας αναφορικά με τους λόγους, για τους οποίους η Τουρκία εμμένει στην άρνηση της Γενοκτονίας;

.....
.....
.....
.....
.....

Β' Ομάδα – Η πλευρά των χριστιανικών πληθυσμών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας:

14^η ΠΗΓΗ:

Οι απόγονοι των λαών που υπέστησαν γενοκτονίες πρέπει να γίνουν υποστηρικτές της μνήμης και της εκπαίδευσης. Οι Αρμένιοι πέτυχαν να εκπαιδεύσουν τον λαό τους αλλά και τον κόσμο συνολικά σχετικά με την Γενοκτονία. Η διδασκαλία για τα ιστορικά φαινόμενα, που ακολούθησαν μετά τον πρώτο διωγμό δεν περιορίζεται στα φυσικά σύνορα της χώρας. Η Αρμενική Εθνική Επιτροπή Αμερικής παλεύει χρόνια ενάντια στην άρνηση της Γενοκτονίας. Πετυχαίνει μάλιστα την αποκατάσταση και τη συμβολική έστω δικαίωση, μέσω ενός ψηφίσματος, της μνήμης των 1,5 εκατομμυρίων γενοκτονημένων Αρμενίων από τους Οθωμανούς. Συγχρόνως η Επιτροπή πέτυχε την ένταξη των ιστορικών γεγονότων στα σχολικά εγχειρίδια της Καλιφόρνια και άλλων δέκα πολιτειών της Αμερικής. Άλλη οργάνωση το «Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα επί των Γενοκτονιών» (Genocide educational project), προσφέρει σεμινάρια σχετικά με την Αρμενική Γενοκτονία καθώς επίσης και σχολικό εκπαιδευτικό υλικό με σκοπό να διευκολύνει τη διδασκαλία της Γενοκτονίας.

Hoffman. T & Bjorlund. M & Meichanetsidis. V. The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State-Sponsored Campaign of Extermination of the Christians of Asia Minor (1912-1922) and Its Aftermath: History, Law, Memory. Hardcover, 2006.

15^η ΠΗΓΗ:

Η ελληνική κοινότητα της Αμερικής ακολουθεί το παράδειγμα της αρμενικής κοινότητας. Υποδειγματικό ως προς την κατεύθυνση αυτή είναι το «Ελληνικό Ερευνητικό κέντρο Μικρά Ασίας και Πόντου» στο Σικάγο των ΗΠΑ. Το κέντρο αυτό δημιουργήθηκε το 2011 και υποστηρίζει συνέδρια με συμμετοχή ακαδημαϊκών από όλον τον κόσμο και την έκδοση επιστημονικών άρθρων και βιβλίων σχετικά με την ελληνική Γενοκτονία. Ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα του κέντρου είναι η δημιουργία δύο οδηγών διδασκαλίας, ενός για μαθητές δημοτικού και ενός για μαθητές λυκείου με τον τίτλο « η Γενοκτονία των Ελλήνων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Ο δεύτερος οδηγός εμπεριέχει παιδαγωγικές μεθόδους,

όπως ανάλυση πρωτογενών ιστορικών πηγών, τεχνικές συζητήσεων και σταδιακή καλλιέργεια κριτικής σκέψευς. Σημείο – κλειδί του οδηγού αποτελεί η συνειδητή προσπάθεια να συμμετέχει ο μαθητής τόσο διανοητικά όσο και συναισθηματικά και να δώσει προσωπική διάσταση σε αυτή την αδιανόητη Γενοκτονία, κατά τρόπο που θα συνδέει το παρόν με το παρελθόν.

Hoffman. T & Bjorlund. M & Meichanetsidis. V. *The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State-Sponsored Campaign of Extermination of the Christians of Asia Minor (1912-1922) and Its Aftermath: History, Law, Memory. Hardcover, 2006.*

16^η ΠΗΓΗ:

Η επιτυχία των Αρμενίων και των Ελλήνων της διασποράς να εκπαιδεύσουν τον κόσμο σχετικά με την Γενοκτονία, μπορεί να αντιπαραβληθεί με την αποτυχία των Ελλήνων για την προβολή της δικής τους Γενοκτονίας. Μέρος της δυσκολίας προέρχεται από την έλλειψη ενδιαφέροντος, που δείχνουν οι Έλληνες της κυρίως Ελλάδας έναντι της εκπαιδευτικής ενημέρωσης για τα γεγονότα. Τα σχολικά εγχειρίδια και τα Προγράμματα Σπουδών παρουσιάζουν πεζά, μέσω μίας συνοπτικής και ψυχρής αφήγησης τα γεγονότα, η οποία αφήνει συχνά τους μαθητές αδιάφορους για την Ιστορία. Οι διδάσκοντες, αναφέρονται στην άρνηση της Γενοκτονίας από τους Τούρκους, με βάση τις προβλεπόμενες οδηγίες διδασκαλίας και μιλούν για προπαγάνδα. Το φαινόμενο αυτό της άρνησης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από το εκπαιδευτικό σύστημα ως ευκαιρία για τους μαθητές να ερευνήσουν τα στοιχεία γύρω από τις γενοκτονίες με τρόπο αναλυτικό. Διδάσκοντας την ελληνική γενοκτονία οι Έλληνες εκπαιδευτικοί λένε στους μαθητές ότι όσοι υπέστησαν γενοκτονία αξίζουν αναγνώρισης. Αυτό όμως θα συμβεί σε μεγάλη κλίμακα μόνο όταν οι Έλληνες τόσο στην Ελλάδα όσο και στη διασπορά προωθήσουν την ένταξη της διδασκαλίας της στο σχολικό πρόγραμμα.

Hoffman. T & Bjorlund. M & Meichanetsidis. V. *The Genocide of the Ottoman Greeks: Studies on the State-Sponsored Campaign of Extermination of the Christians of Asia Minor (1912-1922) and Its Aftermath: History, Law, Memory. Hardcover, 2006.*

7.Με βάση την 14^η ιστορική πηγή, να αναφερθείτε στη σύγχρονη στάση των Αρμενίων σχετικά με την ενημέρωση για το ιστορικό γεγονός της Γενοκτονίας.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

8. Μελετώντας την 15^η και 16^η ιστορική πηγή, να καταγράψετε τις επισημάνσεις σχετικά με τη στάση της Ελλάδας αναφορικά με το ιστορικό γεγονός της Γενοκτονίας στο σύγχρονο παρόν.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Η γενοκτονία των Αρμενίων και των Ποντίων ολοκληρώθηκε με τα γεγονότα του 1918 ή επηρεάζει και το σύγχρονο παρόν; Να διατυπώσετε τις υποθέσεις σας με βάση τα ιστορικά στοιχεία, που συλλέξατε από τις πηγές.

17^η ΠΗΓΗ:

Η Ιστορία όταν γράφεται από τους κυρίαρχους, παραγνωρίζει εντελώς την τύχη και το πεπρωμένο αυτών που έμειναν κάτω από τα συντρίμια. Προφανώς όταν η Ιστορία γράφεται από αυτούς που καταστρέφουν, δεν υπάρχει λόγος να αναφερθεί το δράμα των θυμάτων που καταπλακώθηκαν από τα συντρίμια. Η επίσημη Ιστορία της Τουρκίας αγνόησε ότι αυτοί που καταστράφηκαν ήταν οι αρχαιότεροι, με τις πιο βαθιές ρίζες λαοί. Παρόλο που έχει περάσει ένας περίπου αιώνας, συνεχίζεται επίμονα η στάση αυτή με την άρνηση της Ιστορίας. Όμως η άρνηση δεν σημαίνει ότι δεν υπήρξε Ιστορία. Ότι ξεριζώθηκαν οι αρχαίοι λαοί που ζούσαν σε εκείνα τα χώματα οι Ρωμαίοι, οι Αρμένιοι, οι Ασσύριοι και οι Χαλδαίοι. [...]

Το πρόγραμμα δημιουργίας ενός καθαρόαιμου τουρκικού έθνους περιελάμβανε ένα σωρό εσωτερικές αντιθέσεις. Η εκρίζωση των μη μουσουλμανικών λαών με δραματικό τρόπο σήμαινε ταυτόχρονα και πολιτισμική, μορφωτική και τεχνική ερήμωση. Από τη μία πλευρά οι

ισχυρισμοί περί εκμοντερνισμού και προόδου ως στόχων και από την άλλη πλευρά η πλήρης καταστροφή της υποδομής υπέρ του επιδιωκόμενου σκοπού. Αν είχαν αποφευχθεί αυτές οι ακρότητες και δεν γίνονταν σφάλματα, σήμερα η Τουρκία θα ήταν μια πιο ευημερούσα, πιο δημοκρατική, πιο προοδευμένη πολιτισμικά και μορφωτικά κοινωνία.

Ο δρόμος, που επιβάλλει η επίσημη τουρκική Ιστορία δεν αποκαλύπτει τα στοιχεία αυτά και οδηγεί την κοινωνία στη συλλογική απώλεια της μνήμης, τη διαγραφή αυτής και την κυριαρχία της εκδοχής εκείνης που συμφέρει τις άρχουσες τάξεις. Η κοινωνική μνήμη κατά μία άποψη δηλαδή διαμορφώνεται με τρόπο που συμφέρει τις ανάγκες των κυρίαρχων τάξεων. Σε κάθε περίπτωση η δύναμη και η επιβολή διέρχεται από την αλλοτρίωση της κοινωνίας από το παρελθόντος, την απόκρυψη και τη λήθη. Η κοινωνία αποξενώνεται από τον εαυτό της και την Ιστορία της.

10. Ποιος υποθέτετε ότι είναι ο συντάκτης της πηγής; Σε ποιους απευθύνεται;

.....

.....

.....

.....

.....

11. Ποια θέση υποστηρίζει ο συντάκτης του κειμένου αναφορικά με τα γεγονότα, που διαδραματίστηκαν μετά τον διωγμό του 1914;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. Ποια είναι η προσωπική σας θέση και οπτική αναφορικά με το ιστορικό γεγονός της Γενοκτονίας που μελετήσατε. Να αξιοποιήσετε τα στοιχεία από τις ιστορικές πηγές για να διατυπώσετε τα επιχειρήματά σας σε ένα δοκίμιο, που θα συνθέσετε.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Η διδασκαλία με θέμα την Γενοκτονία των Αρμενίων και των Ποντίων πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Θεωρία, Πράξη και Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου», του τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Ειδικότερα η διδακτική παρέμβαση έγινε για την εκπόνηση μιας διπλωματικής ερευνητικής προσπάθειας στο μάθημα της Ιστορίας και πιο συγκεκριμένα στην προσπάθεια για καλλιέργεια και ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών μόνο με την αξιοποίηση των αντιτιθέμενων οπτικών πηγών. Σε όλη την ερευνητική προσπάθεια στόχος ήταν η ενεργοποίηση και η συμμετοχή των μαθητών με απώτερο σκοπό να αναπτύξουν τις γνωστικές δομές τους και να οικοδομήσουν την ιστορική τους γνώση γύρω από ιστορικά φαινόμενα, τα οποία δεν διδάσκονται συστηματικά στο σχολείο.